

تحلیل هفته

شماره: 491

(23 - 26 سنبله 1404 هـ ش)

راه ترامپ برای صلح و رفاه بین‌المللی: گسترش نفوذ غرب در قفقاز جنوبی و موضع ایران

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقه‌ای تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- راه ترامپ برای صلح و رفاه بین المللی: گسترش نفوذ غرب در قفقاز جنوبی و موضع ایران.....3
- اهمیت "راه ترامپ برای صلح و رفاه بین المللی" برای ایالات متحده، ترکیه و آذربایجان.....3
- موضع ارمنستان5
- موضع ایران نسبت به "راه ترامپ برای صلح و رفاه بین المللی"6
- نتیجه گیری7
- منابع7

راه ترامپ برای صلح و رفاه بین‌المللی: گسترش نفوذ غرب در قفقاز جنوبی و موضع ایران

مقدمه

توافق‌نامه‌ای ایجاد "راه ترامپ برای صلح و رفاه بین‌المللی در قفقاز جنوبی (Trump Rout for International Peace and Prosperity)" که مخفف آن (TRIPP) است، در تاریخ ۸ آگست ۲۰۲۵ در کاخ ریاست‌جمهوری ایالات متحده توسط رئیس‌جمهور آذربایجان، الهام علی‌اف، نخست‌وزیر ارمنستان، نیکول پاشینیان، و رئیس‌جمهور ایالات متحده، دونالد ترامپ، در چارچوب توافق‌نامه‌ای صلح میان ارمنستان و آذربایجان امضا شد.^۱

این راه در منطقه‌ای زنگزور از ولسوالی سیونیک ارمنستان قرار دارد که آذربایجان را با یکی از جمهوری‌های خودمختارش به نام نخجوان پیوند می‌دهد و ۴۳ کیلومتر طول دارد.^۲ بنابراین پیش از امضای این توافق، این مسیر "دهلیز زنگزور" نامیده می‌شد.

وقتی این منطقه در اوایل دوران اتحاد شوروی، یعنی در سال ۱۹۲۳ میلادی، به ارمنستان واگذار شد، آذربایجان پیوستگی خود به بخشی از سرزمینش را از دست داد. هنگامی که آذربایجان در نتیجه‌ای جنگ سال ۲۰۲۰ منطقه‌ای قره‌باغ را از ارمنستان بازپس گرفت، در ماده ۹ توافق‌نامه‌ای پایان جنگ آمده بود: "در منطقه، کلیه مسیرهای اقتصادی و ترانزیتی مجدداً باز خواهند شد؛ جمهوری ارمنستان باید امنیت روابط حمل‌ونقلی میان بخش‌های غربی جمهوری آذربایجان و جمهوری خودمختار نخجوان را تضمین کند، به‌گونه‌ای که ساکنان دو طرف، وسایل نقلیه و کالاها آزادانه تردد داشته باشند."^۳ اگرچه این توافق‌نامه با میانجیگری مسکو میان دو طرف امضا شده بود، اما تا کنون طرف‌های درگیر در زمینه‌ای اجرای این ماده به توافق نرسیده‌اند. از آنجا که ایالات متحده به دلیل درگیر بودن روسیه در اوکراین در تلاش است نفوذ خود را در منطقه افزایش دهد و از سوی دیگر می‌کوشد رئیس‌جمهورش را برای جایزه‌ای نوبل صلح نامزد کند، تلاش‌هایی را آغاز کرد تا دشمنی دیرینه میان آذربایجان و ارمنستان در قفقاز جنوبی را خاتمه دهد؛ این تلاش‌ها سرانجام در تاریخ هشتم آگست سال جاری به نتیجه رسید و آن کشورها به‌عنوان امتیازی، دهلیز زنگزور را به نام رئیس‌جمهور ایالات متحده نام‌گذاری کردند. این که ایالات متحده بر اساس این توافق چه امتیازهایی در منطقه به‌دست می‌آورد و نیز موضع ایران در قبال ساخت این مسیر چیست و چه نگرانی‌هایی را پدید می‌آورد؟ پرسش‌هایی هستند که در این تحلیل تلاش شده به آن‌ها پاسخ داده شود.

اهمیت "راه ترامپ برای صلح و رفاه بین‌المللی" برای ایالات متحده، ترکیه و آذربایجان

در توافق‌نامه‌ای که در ایالات متحده میان رئیس‌جمهور آذربایجان، الهام علی‌اف، نخست‌وزیر ارمنستان، نیکول پاشینیان، و رئیس‌جمهور امریکا امضا شد، نه‌تنها این مسیر به نام ترامپ نام‌گذاری گردید، بلکه توافق ساخت آن نیز با ایالات متحده صورت گرفت و این راه به‌طور انحصاری برای مدت ۹۹ سال به ایالات متحده واگذار شد؛ حتی در توافق تصریح شده که این مدت قابل تمدید نیز می‌باشد. در روند ساخت این مسیر، شرکت‌های امریکایی، اروپایی و ترکی حضور خواهند داشت و در این منطقه خطوط راه‌آهن، جاده‌ها، خطوط لوله‌ای انرژی و شبکه‌های مخابراتی احداث خواهند شد.⁴

از آن‌جا که این توافق‌نامه بلندمدت است، بر اساس آن ایالات متحده نفوذ خود را در جمهوری‌های پیشین اتحاد شوروی که در منطقه‌ای قفقاز قرار دارند گسترش داده و مانع نفوذ روسیه در منطقه خواهد شد. افزون بر این، حضور شرکت‌ها و کمپنی‌های امریکایی در منطقه فرصت‌های مناسبی را برای ایالات متحده و حتی اسرائیل جهت نظارت بر ایران فراهم می‌آورد. افزون بر این، این مسیر آذربایجان را به منطقه‌ای نخجوان متصل خواهد کرد. از آن‌جا که نخجوان مرز مشترک با ترکیه دارد، ترکیه به‌عنوان کشوری عضو ناتو خواهد توانست به کمک این مسیر، بدون استفاده از خاک ایران و بدون پرداخت هزینه‌ای ترانزیت به آن کشور، مستقیماً با آذربایجان و از طریق این مسیر با جهان ترک در آسیای مرکزی مرتبط شود. برای تحقق این هدف، دو کشور تلاش‌های فراوانی کرده‌اند و حتی به‌طور آشکار به همکاری‌های مشترک در این زمینه اشاره کرده‌اند. در همین راستا، رئیس‌جمهور آذربایجان، الهام علی‌اف، در یک کنفرانس مطبوعاتی مشترک با رئیس‌جمهور ترکیه، رجب طیب اردوغان، در سال ۲۰۲۱ چنین گفت: "ترکیه و آذربایجان هر دو گام‌های لازم را برای ایجاد دهلیز زنگزور برخواهند داشت... که تمام جهان ترک‌نژاد را متحد سازد."⁵

بر این اساس، این دهلیز فرصتی برای گسترش روابط میان کشورهای ترک‌نژاد همچون قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان و قرقیزستان فراهم خواهد کرد. از آن‌جا که کشورهای ترک‌نژاد در تلاش‌اند یک بلوک اقتصادی، فرهنگی و حتی سیاسی واحد تشکیل دهند، این امر موجب جلب توجه قدرت‌های بزرگ جهانی به ظرفیت‌های این کشورها خواهد شد. این دهلیز پتانسیل جیوپولیتیک قفقاز را افزایش داده و به‌ویژه آذربایجان و ترکیه را به جای ایران به پل‌های ارتباطی آسیای مرکزی - اروپا و حتی چین - اروپا تبدیل خواهد کرد.

چین نیز به ساخت این دهلیز علاقه‌مند است. این کشور در حال حاضر از گرجستان به‌عنوان مسیر اتصال قفقاز جنوبی و اروپا بهره می‌برد. اگر این دهلیز ساخته شود، به‌عنوان یک مسیر جایگزین برای چین در قفقاز جنوبی عمل خواهد کرد. پس از جنگ اخیر قره‌باغ در سال ۲۰۲۰، سفیر چین در آذربایجان، گوو مین (Guo Min)، اظهار داشت که دهلیز زنگزور نقشی ارزشمند در پروژه ترانزیتی "یک کمربند، یک راه" چین ایفا خواهد کرد.⁶

چین عمدتاً بر منافع اقتصادی و تسهیلات ترانزیتی خود در این منطقه تمرکز دارد و به مسائل سیاسی و امنیتی که بر اساس ساخت "راه ترامپ" میان ایالات متحده و ایران و نیز میان ایالات متحده و روسیه ایجاد می‌شود، چندان اهمیت نمی‌دهد و در آن‌ها دخالت نمی‌کند. از همین رو، چین با در نظر گرفتن موارد یادشده، از ایجاد این مسیر استقبال می‌کند تا از طریق این راه کوتاه با اروپا پیوند یابد.

موضع ارمنستان

در قفقاز جنوبی، ارمنستان نسبت به دیگر کشورها ضعیف‌تر است؛ زیرا از یک سو این کشور ۳۵ سال دشمنی با آذربایجان را پشت سر گذاشته و بر همین اساس، از سوی دو همسایه‌ای اصلی خود (ترکیه و آذربایجان) در محاصره‌ای اقتصادی قرار داشت. از سوی دیگر، این کشور تا حد زیادی زیر نفوذ روسیه بود و عضویت در سازمان امنیت جمعی با روسیه نیز داشت. این سازمان که در سال ۱۹۹۲ به رهبری روسیه ایجاد شد، یکی از اهدافش حفاظت جمعی از استقلال، تمامیت ارضی و حاکمیت کشورهای عضو و دفاع مشترک از هر کشور عضو در برابر تجاوز خارجی است. ۷ افزون بر این، حضور پایگاه‌های نظامی روسیه در این کشور از جمله عواملی بود که آن را زیر نفوذ روسیه در انزوا نگاه داشته بود؛ به همین دلیل از نظر اقتصادی ضعیف است.

راه مذکور باعث خواهد شد که این کشور علاوه بر همسایگانش، با دیگر کشورهای منطقه نیز روابط سیاسی برقرار کند و با اجرای این پروژه در زمینه حمل‌ونقل، زیرساخت‌ها، افزایش فرصت‌های شغلی و بخش‌های فنی و تکنولوژی بهره‌مند شود. همچنان روابط این کشور با دیگر کشورها به جز ترکیه و آذربایجان گسترش خواهد یافت و به کمک آن به تدریج از نفوذ روسیه رهایی خواهد یافت.

شایان ذکر است که پیش‌تر نیز این کشور تلاش کرده بود از مدار نفوذ روسیه خارج شود و به جهان غرب، به‌ویژه اتحادیه اروپا و ایالات متحده امریکا نزدیک گردد. نمونه بارز آن ارسال کمک‌های بشردوستانه ارمنستان به اوکراین در همین زمان‌های اخیر است که بیش از هزار گوشی هوشمند، رایانه و تبلت شامل می‌شد. ۸

علاوه بر این، از ۱۱ تا ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۳، این کشور با ایالات متحده امریکا تمرین‌های نظامی با نام *Eagle Partner 2023* برگزار کرد که در آن ۸۵ سرباز امریکایی و ۱۷۵ سرباز ارمنی شرکت داشتند. ۹

از سوی دیگر، اظهارات اخیر نخست‌وزیر ارمنستان نشان می‌دهد که این کشور می‌خواهد از نفوذ روسیه رهایی یابد. او در این باره گفته است:

"توافق‌نامه امنیتی این کشور با روسیه بی‌اثر است و آن نظام امنیتی خارجی که ارمنستان در آن دخیل است برای تأمین امنیت ملی و منافع ملی این کشور سودمند نیست." ۱۰

همچنان لازم به یادآوری است که پارلمان ارمنستان در سوم اکتوبر ۲۰۲۳ عضویت در دیوان کیفری بین‌المللی را تصویب کرد. با کسب این عضویت، این کشور متعهد به اجرای اساسنامه دیوان کیفری

بین‌المللی می‌گردد. 11 بر اساس مفاد اساسنامه این دیوان، اگر شخصی متهم به جنایات جنگی وارد یکی از کشورهای عضو شود، آن کشور موظف به تعقیب و بازداشت اوست. دیوان کیفری بین‌المللی در مارچ ۲۰۲۳ حکم بازداشت ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه، را به اتهام ارتکاب جنایات جنگی در اوکراین صادر کرد. 12 بنابراین، اگر پس از لازم‌الاجرا شدن اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی رئیس‌جمهور روسیه به ارمنستان سفر کند، این کشور موظف به بازداشت و تحویل او به دیوان خواهد بود.

موضع ایران نسبت به "راه ترامپ برای صلح و رفاه بین‌المللی"

پس از امضای توافق‌نامه‌ای دوستی میان ارمنستان و آذربایجان در کاخ سفید به میانجی‌گری دونالد ترامپ، وزارت امور خارجه‌ای ایران بیانیه‌ای منتشر کرد که در آن آمده است ایران تحولات اخیر در قفقاز جنوبی را از نزدیک رصد می‌کند و با هر دو کشور (ارمنستان و آذربایجان) در تماس است. در این بیانیه از توافق‌نامه صلح میان دو کشور ستایش شده و در عین حال نسبت به هر گونه مداخله خارجی به‌ویژه هرگونه اقدامی در مجاورت مرز مشترک که به‌زعم ایران می‌تواند امنیت و ثبات پایدار منطقه را تهدید کند ابراز نگرانی شده است. در بیانیه استقبال از بازگشایی مسیرهای بسته شده نیز آمده است، اما تأکید شده که این مسیرها باید با احترام به منافع متقابل، حاکمیت ملی و قلمرو جغرافیایی و بدون مداخله‌ای خارجی بازگشایی شوند. در پایان نیز ایران به انجام همکاری‌های دوجانبه و نیز همکاری در چارچوب "۳+۳" با طرف‌ها تعهد کرده است.¹³

از متن بیانیه برمی‌آید که ایران با مداخله‌ای خارجی در منطقه مخالف است و هدف مورد نظرش گسترش نفوذ ایالات متحده در منطقه است؛ چرا که بر اساس این توافق، قرارداد ساخت این راه به‌صورت انحصاری تا ۹۹ سال به ایالات متحده واگذار شده است. ایران معتقد است که در بلندمدت و مطابق با مفاد توافق‌نامه صلح، حضور ایالات متحده در طول مرز مشترک این کشور با قفقاز جنوبی تضمین خواهد شد و این موضوع می‌تواند امنیت منطقه را تهدید کند. ایران نگران است که این توافق نفوذ استراتژیک ایالات متحده را در منطقه افزایش دهد و با همکاری ترکیه، نفوذ ناتو در این حوزه را تقویت کند.

علاوه بر این، در بیانیه به منافع اقتصادی نیز اشاره شده است: ایران نگران است که اکنون انتقال گاز به منطقه‌ای نخجوان و دیگر تبادلات آذربایجان از طریق خاک ایران انجام می‌شود و ایران از این طریق درآمدهای ترانزیتی دریافت می‌کند؛ ساخت این مسیر جدید ایران را از این درآمدها محروم خواهد ساخت و پتانسیل جیوپولیتیک این کشور را در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی تضعیف خواهد کرد؛ زیرا با احداث این راه، انرژی کشورهای آسیای مرکزی می‌تواند از طریق همین مسیر به ترکیه و از آن‌جا به بازارهای اروپایی برسد، کاری که پیش‌تر غالباً از راه خاک ایران صورت می‌گرفت.

در بخش پایانی بیانیه به مذاکرات دوجانبه و چارچوب "۳+۳" اشاره شده و ایران تأکید کرده که مسائل منطقه باید از طریق گفتگوهای دوجانبه میان آذربایجان، ارمنستان و گرجستان و نیز از طریق همکاری ترکیه، ایران و روسیه حل و فصل شود؛ پیشنهادی که ایران سال‌ها بر آن پافشاری کرده است. با این حال، کشورهای حاضر در سازوکار "۳+۳" هرگز نتوانسته‌اند نقش تعیین‌کننده‌ای در حل مسائل قفقاز جنوبی ایفا کنند؛ نمونه روشن آن منازعه قره‌باغ است که سال‌هاست کشورهای منطقه نتوانسته‌اند آن را حل کنند. کشورهای قفقاز جنوبی نسبت به اتحاد منطقه‌ای پیشنهادی در قالب "۳+۳" بی‌اعتماد شده‌اند و از این رو در پی تقویت پیوندهای خود با کشورهای غربی فراتر از منطقه هستند.

نتیجه‌گیری

از یکسو ایالات متحده تلاش می‌کند حداکثر بهره را از جنگ روسیه و اوکراین ببرد؛ از زمانی که روسیه در اوکراین مشغول است، ایالات متحده برای افزایش نفوذ خود در قفقاز جنوبی اقدامات گوناگونی انجام داده است که نمونه بارز آن توافق نهایی صلح میان ارمنستان و آذربایجان است. بر این اساس ایالات متحده توانست شرکت‌ها و کمپنی‌های خود را برای مدت طولانی در منطقه مستقر کند و از این طریق اقدامات ایران و روسیه در منطقه را از نزدیک رصد نماید و همچنان منافع اقتصادی و ترانزیتی ایران و روسیه در منطقه را محدود سازد. از سوی دیگر، رئیس‌جمهور ایالات متحده در تلاش است جایزه صلح نوبل را به‌دست آورد و چنین آشتی‌ها و امضای توافق‌نامه‌های صلح به‌عنوان فرصتی ویژه برای نیل به این هدف محسوب می‌شوند. ساخت این راه نه تنها بر مزایای جیوپولیتیک ایران تأثیر منفی می‌گذارد، بلکه این کشور را از نظر امنیتی نیز به‌سبب مداخلات خارجی آسیب‌پذیر می‌سازد. به‌طور کلی، منافع این راه متوجه دو طرف درگیر (آذربایجان و ارمنستان) و ایالات متحده خواهد بود. ارمنستان به غرب نزدیک‌تر می‌شود، از انزوای منطقه‌ای رها می‌گردد و فرصت‌هایی از نفوذ روسیه را به‌دست می‌آورد؛ به‌نوبه خود اهمیت جیوپولیتیک آذربایجان در منطقه افزایش یافته و ارتباط مستقیم با بخش جداشده‌ای خاک خود برقرار می‌گردد.

منابع

¹ Reuters, Trump announces peace agreement between Azerbaijan and Armenia, published date: August 9, 2025, available at: <https://www.reuters.com/world/trump-announces-peace-agreement-between-azerbaijan-armenia-2025-08-08/>

² Khalid Taimur Akram, Zangezur corridor: A pathway for peace, The Azarbaijan State News Agency, published date: 27/11/2023, available at: https://azertag.az/en/xeber/zangezur_corridor_a_pathway_for_peace-2834743.

3 The Prime Minister of Republic of Armenia, Press Release, Statement by the Prime Minister of the Republic of Armenia, the President of the Republic of Azerbaijan and the President of the Russian Federation, published date: 10.11.2020, access date: 10.14.2023, available at: Statement by the Prime Minister of the Republic of Armenia, the President of the Republic of Azerbaijan and the President of the Russian Federation - Press releases - Updates - The Prime Minister of the Republic of Armenia

4 The News Arab, What is Trump's TRIPP corridor and how does it affect MENA?, published date: 13/Agust/2025, available at: What is Trump's TRIPP corridor and how does it affect MENA?

5 Michael, Rubin, the National Interest, Why Turkey and Azerbaijan Won't Get a Corridor Across Armenia, published date: November 9, 2021, access date: 10/14/2023, available at: Why Turkey and Azerbaijan Won't Get a Corridor Across Armenia | The National Interest

6 Ramani, Samuel, How the End of Nagorno-Karabakh Will Reshape Geopolitics, foreign policy, published date: Oct/25/2023, available at: How the End of Nagorno-Karabakh Will Reshape Geopolitics – Foreign Policy.

7 SCTO official web page, online link : About SCO | SCO (sectsco.org).

8 The New Voice of Ukraine, Armenia officially delivers humanitarian aid to Ukraine, published date: September 8, 2023, access date: 10/5/2023, available at: Armenia officially delivers humanitarian aid to Ukraine (yahoo.com)

9 Reuters, Armenia to exercise with US troops next week in sign of frustration with Russia, published date: September 6, 2023, access date: 10/5/2023 available at: Armenia to exercise with US troops next week in sign of frustration with Russia | Reuters

10 DW, Armenia PM Signal's foreign policy shift away from Russia, published date: 09/24/2023, access date: 10/5/2023, available at: Armenia PM signals foreign policy shift away from Russia – DW – 09/24/2023 .

11 Aljazeera, Armenia to join International Criminal Court; 'wrong' decision, says Russia, published date: 3 Oct 2023, access date: 10/5/2023, available at Armenia to join International Criminal Court; 'wrong' decision, says Russia | ICC News | Al Jazeera

12 The guardian, ICC Judges issue arrest warrant for Vladimir Putin over alleged war crimes, published date 17/March/2023, access date 10/5/2023, available at: ICC judges issue arrest warrant for Vladimir Putin over alleged war crimes | Vladimir Putin | The Guardian .

13 وزارت خارجه جمهوری اسلامی ایران، بیانیه وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در خصوص تحولات منطقه قفقاز، تاریخ نشر: ۱۴۰۴/۵/۱۸، لینک دسترسی: وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران- بیانیه وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در خصوص تحولات منطقه قفقاز

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقه‌ای یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می‌باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش‌های دقیق و بی‌طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنای پالیسی‌ها در افغانستان و منطقه فعالیت می‌کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: info@csrsaf.org

وب سایت: www.csrsaf.org

: +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrsaf.org

info@csrsaf.org